
Tres olimpíades després (o allò que va d'un «manifest» a un «pamflet»)

per Josep Murgades

Vull explicar-vos una trista història.
Una trista història entre la multitud de fets
que ocorren diàriament al meu país
apesarat sota la nit castellana
però dirigit per burgesia catalana
[...].

JOAN BROSSA

I

Quan fa ja ben bé més de dotze anys, des de les pàgines editorials d'aquesta mateixa publicació, hom es demanava sobre la relació de proporcionalitat a establir entre la manca d'un Estat propi per a una nació i les possibilitats de subsistència per a la llengua d'aquesta, el país just començava a refer-se d'una llarga dictadura de caire nazi-feixista que, entre els seus objectius primordials, s'havia fixat també el del genocidi cultural contra la nació catalana.

La situació era si més no expectant. A cavall de l'esperançament per uns canvis que, en major o menor profunditat, hom preveia ja del tot inajornables, i alhora del desencís per la constatació que no s'havia produït una veritable ruptura amb el règim anterior.

En qualsevol cas, la consciència d'assistir a un moment històric crucial

propiciava la reflexió crítica a l'entorn dels nous reptes a què s'hauria d'enfrontar la llengua catalana; a la vetlla de la tan anhelada democratització de les institucions, preocupava el possibilisme a la baixa i la claudicació servil que, també en allò referent a l'idioma, començava ja a mostrar aquella classe política catalana just sortida de les catacumbes; era així mateix motiu de neguit, atesos els greus danys causats per una persecució implacable tant en la vessant formal com en la vessant funcional de la llengua, la magra presència amb què aquesta comptava encara dins l'aparell escolar i, no cal dir, dins els omnipotents mitjans de comunicació de massa; i era sobretot de la possibilitat de veure-la accedir indiscriminadament a aquell i a aquests que hom se'n prometia —en una visió que els anys s'han encarregat d'evidenciar en part com a mig ingènua i fins un pèl mecanicista— el gradual i ple restabliment a la inabdicada condició de llengua nacional de Catalunya.

II

A hores d'ara, es fa palès que el temps en l'endemig no ha passat debades. L'Estat espanyol ha fet seus els grans principis reguladors pels quals es guien les democràcies burgeses occidentals, alhora que ha consumat el seu ingrés de ple dret a Europa; així mateix ha operat una descentralització administrativa concebuda, val a dir, de manera uniforme i homogeneïsta per a tots els seus territoris, amb deliberada ignorància, doncs, de si aquests gaudien ja amb anterioritat d'una dinàmica pròpia i de si pertanyien o no a la nació amb què aquest Estat s'ha identificat en exclusiva des de fa segles. Una tal autonomització —per bé que sotmesa al control de la *Gleichschaltung* coneguda amb el nom de *Ley de armonización del proceso autonómico*— ha permès la relativa maniobrabilitat de les institucions autòctones dipositàries per delegació de certes competències del poder d'Estat, i ha creat, en conseqüència, la il·lusió de posseir un determinat grau d'autogovern. La consolidació electoral al llarg d'aquesta darrera dècada d'un partit nominalment d'esquerres a nivell espanyol, i la d'un de nominalment nacionalista a nivell català, ha vingut a donar cos a la falsa percepció que, per sota llurs aparents discrepàncies, tots dos partits constituïrien a Catalunya, de manera indistricadament complementària, l'única opció plausible de progrés social i d'aprofundiment en la realitat nacional.

I la cosa certa és que, especialment en l'àmbit que aquí ens ocupa, el de la llengua i la literatura catalanes, el balanç a fer d'un tal *statu quo* no és pas que sigui gaire positiu ni falaguer. D'aquí la conveniència que, ja un pic immersos en la que possiblement serà la darrera gran data emblemàtica d'aquesta fi de segle, a les portes d'un aparador internacional anguniós per la dosi de catalanitat que li deixaran exhibir —és a dir, per l'allau d'espanyolització a què no aconseguirà de sostreure's—, un cop més sigui bo de qüestionar-se la realitat present i les perspectives immediates dels trets diferencials per excel·lència d'aquest poble.

III

En tots aquests anys la política de promoció lingüística per part de l'Estat de les llengües no espanyoles dels seus dominis ha estat bo i nul·la. Res de veritablement eficaç no ha emprès l'administració estatal per subministrar els seus serveis als ciutadans no hispanòfons en llur llengua respectiva i, encara menys, per fomentar efectivament l'ús i la difusió d'aquesta, tant de portes endins com en l'avui dia importantíssim àmbit de la projecció exterior; així, al nivell internacional, l'Estat espanyol continua mostrant-se com el d'un sol país unilingüe i unicultural, només enriberat d'unes pintoresques *peculiaridades regiona-*

les la finalitat última de les quals no fóra al capdavall sinó la d'enfortir des de la *variedad* la unitat hipostatitzada i inqüestionable de *la madre patria*.

Res no ha fet aquest Estat per desmuntar entre els seus ciutadans hispanòfons el munt de prejudicis i d'injustificades rancúnies que aquests han anat acumulant en contra de llurs conciutadans pertanyents a les nacions sotmeses al llarg de segles d'emascarament i d'alienació de la història comuna —i les afirmacions, omissions i mistificacions contingudes en molts llibres de text espanyols de l'àrea d'humanitats que circulen amb tots els permisos ministerials de rigor en són una de tantes proves contundents.

En cap sentit no ha deixat entreveure l'Estat, a banda comptades concessions emblemàtiques de cara a la galeria, una voluntat lingüístico-cultural que no sigui la pròpia d'una concepció jacobina i assimilista de les nacions no espanyoles que coexisteixen dins el seu si; per això és que ha posat i posa tota mena de traves a qualsevol intent de normalització, ja bé sigui el sorgit de la iniciativa individual del simple ciutadà, ja bé sigui el que emana de la de grups o d'institucions; per això és que no s'està de racionalitzar en termes tècnic-científics allò que abans racionalitzava en termes metafísico-essencialistes i que tant llavors com ara no apuntava ni apunta sinó al mateix objectiu: desgastar la reivindicació al lliure exercici i al ple reconeixement de la identitat lingüístico-cultural autòctona; per això és que s'aprofita de tantes inèrcies burocràtiques, de la ignorància generalitzada de la minsa llei per part de tants ciutadans, de la sensació d'impotència que sovint s'empara del contribuent a l'hora d'exigir els seus drets, per tal que el mateix pas dels temps —sempre favorable als poderosos— i la mateixa pressió ambiental —cada cop més hispanitzada— s'encarreguin d'eixalar qualsevol reclamació o qualsevol projecte que no s'adiguin amb l'Espanya fagocitadora exaltada adés en nom de *la unidad de destino en lo universal* i, avui dia, en nom de *la unidad de destino en un mismo mercado*.

Només en un sol cas sembla aquest Estat haver demostrat això que ara en diuen una certa «sensibilitat» per la llengua catalana: després d'un estira i arronsa prou esbombat entre representants del govern espanyol i del govern dit autònom, l'Estat va cedir graciosament això que, en una catacresi atribuïble només a l'imaginari hispànic, hom va denominar *flequillos lingüísticos* —i que aquí va ser objecte de la corresponent i amesellada traducció calc de «serrells lingüístics». Deixant ara de banda tota consideració sobre la quantia global dels tals «serrells» —tan inescrutable com la mateixa destinació que els va ser adjudicada—, el fet és que amb aquesta jugada magistral l'Estat matava més d'un pardal d'un sol tret: es rentava qualsevol possible mala consciència que pogués subsistir a nivell hispànic per la persecució política contra la llengua i la cultura catalanes durant la dictadura franquista, en una fórmula tan barata com expeditiva per esborrar un passat si més no incòmode —o per neutralitzar-ne almenys el potencial vindicatiu—; se satisfien amb excreix les demandes fetes en aquest sentit —i amb la vista posada en una determinada franja del seu electorat— per qui, segons declaració pròpia, és el màxim representant de l'Estat a Catalunya; però especialment i sobretot allò que s'aconseguia era equiparar l'anomenada normalització lingüística amb una qüestió de simple finançament —és a dir, es reduïa a un afer merament econòmic allò que només pot pervenir a bon port mitjançant una ferma i decidida voluntat política en tots els àmbits i des de totes les administracions.

La política lingüística desplegada mentrestant per les institucions catalanes —des de les municipals fins a les autonòmiques, passant per les encara subsistents d'abast *provincial*— bé podria ser qualificada com de «reservacionista». S'ha tendit, certament, a fomentar l'ús i la difusió de la llengua, però sempre dins la reserva que li és pròpia, és a dir, la dels espais comunicatius —informals o formals, tant és— estrictament endogàmics; sense proposar-se d'entrar mai en concurrència, doncs, amb tots aquells on la llengua a tots els efectes és només l'espanyola.

O dit altrament: s'ha dut a terme una política ignorant del conflicte de llengües en què viu el país i del procés de substitució lingüística secular —i a hores d'ara galopant— a què es veu més que mai abocada la catalana. En lloc d'adoptar les mesures legals i executives adequades per a capgirar efectivament aquesta tendència, els diversos administradors catalans del poder han optat per models polític-lingüístics acumulatius —inflant així de manera postissa segons quines produccions merament culturalistes i sobrecarregant pressupostos inútilment—, però no pas per models polític-lingüístics substitutoris, els únics que, sense perdre's en duplicitats innecessàries, podrien garantir, gràcies a la integració subsegüent que se'n derivaria de la massa hispanòfona, el ple redreçament de la llengua catalana.

Tot el que s'ha fet aleshores aquests anys sota el pretext de la tan esbombada «normalització lingüística» —i a banda allò que d'innegable bona voluntat hagin pogut esmerçar-hi alguns dels seus col·laboradors— no és en el fons sinó una vana temptativa per voler fer una truita tot i no haver-hi en cap cas la intenció de trencar prèviament els ous. O allò que és el mateix: no es pot pretendre el restabliment formal i funcional d'una llengua subordinada si no és a costa de la dominadora, no es pot fer avançar aquella en tots els àmbits de la realitat social si no és a còpia de fer-hi retrocedir aquesta. Afirmar el contrari és una de tantes maneres de amagar l'ou i, en darrera instància, de fer el joc descaradament als interessos favorables a perpetuar la dominació de la llengua espanyola sobre la catalana dins el territori històric d'aquesta.

No caldria ni haver de dir aleshores que en tota societat industrial capitalista, acordada amb un règim polític de democràcia formal, i amb una problemàtica de conflicte de llengües dins el seu si, no ha de ser-ne pas per força la dominadora aquella en què es produeixin manifestacions culturals excelses o de què se serveixin els polítics per fer gala de llurs relatius dots oratoris al Parlament; hi és llengua dominadora aquella a través de la qual es regulen els dinamismes d'integració —i, doncs, de manera no menys indestruïble, d'exclusió— i d'ascens —i, doncs, de manera no menys indestruïble, d'estancament i fins de descens— socio-econòmics. Tot el que no sigui dotar la llengua d'un tal poder de discriminació és fugir d'estudi d'allò que veritablement importa i és consolar-se, a tall de gratificació compensatòria, amb la creació de reserves lingüístico-culturals més o menys paradisiàques per a ús d'iniciats fervorosos, de convençuts acèrrims i de militants incombustibles. Per a ús de *happy few*; o sigui, en pla, per a ús de quatre gats.

Segons aquest plantejament, doncs, és d'una evidència meridiana l'«èxit» assolit per la política lingüística de l'Estat i el fracàs obtingut per la promoguda des de les institucions catalanes. Actualment, cert, s'editen més llibres i hi ha moltes més emissions de ràdio i de televisió i fins de projeccions de pel·lícules d'estrena en llengua catalana que no pas fa deu anys (i que no pas també a l'època, cabria afegir-hi, de Jaume II el Just, quan aquest país tallava el bacallà arreu de la Mediterrània i era amo i senyor a casa seva); però es tracta no

d'absolutitzar aquestes estadístiques sinó de relativitzar-les, i això només es pot fer si ens demanem quants més llibres i quantes més emissions i quantes més estrenes hi ha en espanyol a hores d'ara a Catalunya que no hi havia fa deu anys. Com també es tracta de relativitzar l'estadística cofoiament esbombada per segons qui sobre l'alt grau de coneixement passiu de la llengua, tot demanant-nos la correcta relació proporcional a establir entre aquesta competència i el nivell pràctic d'ús real d'aquesta mateixa llengua, aparentment tan coneguda i en realitat tan poc feta servir.

Però sens dubte dos exponents altament indicatius de l'«èxit»/fracàs d'una tal política lingüística són, d'una banda, el fet (denunciat ja semblantment fa més de dotze anys) que encara ara la immensa majoria de catalans no han superat el reflex condicionat que els duu a passar-se a l'espanyol tan bon punt s'adonen o simplement preveuen que l'interlocutor no és de la «tribu»; d'altra banda, el fet —indestriable òbviament de l'anterior i de les raons comunes de fons a què tots dos obeeixen— que tant els nous immigrants —magribins, filipins, etc.— com els nous residents —nòrdics, anglosaxons, etc.—, és a dir, tots els estrangers que per la banda baixa i per la banda alta de la piràmide social aspiren a viure i, d'una o altra manera, a integrar-se al país que han escollit per un o altre motiu, s'inicien en l'aprenentatge de l'espanyol i no pas en el del català. I això tot i no tenir la major part d'ells cap mena de prejudici o d'animadversió en contra de la llengua del país que els acull. Només pel simple fet que, malgrat estar mancats de qualsevol noció de sociolingüística i fins de vegades de les lletres més elementals, saben tanmateix adonar-se perfectament de quina és la llengua en què el país veritablement funciona i, doncs, de quina és la llengua en què els interessa moure's si volen pujar de categoria o simplement si volen mal que només sigui estar-s'hi amb comoditat i anar fent tranquil·lament.

V

Conseqüència en part de l'evolució seguida per la societat catalana en l'època d'una política lingüística com l'apuntada aquí breument, conseqüència en bona part també de la presència d'uns condicionants socials, polítics i econòmics que arrencaven ja de molt abans i que no han trobat aturador en l'actual règim de democràcia formal, el fet és que ara per ara han acabat solidificant en el si d'aquesta societat un seguit de realitats anòmales i d'actituds contraproductives que fan que qualsevol intent per a capgirar sociolingüísticament la situació resulti de molt força més difícil avui dia que no pas quan hom reflexionava sobre unes tals qüestions des d'aquesta mateixa revista.

Hi ha primer de tot un factor de pes innegable i és que la meitat —si no ja més— de la població del Principat continua sent hispanòfona, i que com a tal rarament es mostra disposada —fins i tot en l'hipotètic cas que estigui capacitada per a fer-ho— a canviar de llengua: ni li cal al nivell personal —ja hem vist que els catalanòfons no tenen cap empatx a passar-se a la més mínima a l'espanyol—, ni li cal al nivell de situacions —ben poques són aquelles en què el català sigui veritablement imprescindible. Això no fa sinó consumir una tendència integradora unidireccional, que es tradueix en la substitució progressiva de la llengua autòctona.

Són aquests uns fets que, per més que siguin el resultat d'una llarga història de persecucions i d'alienacions, de violències i d'injustícies, no poden sinó abonar des de l'empirisme més palès la pretensió, no per més falsejadora menys

aparentment conciliadora, que l'espanyol és també la llengua «natural» de Catalunya, tant o més que pugui ser-ho la catalana. D'aquí a cantar les gràcies del bilingüisme i, a través d'aquest, a continuar fomentant l'arraconament de la llengua autòctona en favor de la novinguda, només hi ha un pas.

I així, és habitual que ideòlegs i polítics dellà la frontera lingüística instrumentalitzin vilment aquesta massa hispanòfona a tall de cavall de Troia amb què continuar erosionant tot allò que tingui a veure amb catalanitat. I, semblantment, teòrics i polítics deçà –i per això mateix encara més menyspreables–, amb posat de trista resignació o de mal dissimulada alegria, s'afanyen a predicar, des de premisses ideològiques pròpies del determinisme més reaccionari, la inevitable assimilació dins la hispanitat a què estarien fatalment destinats els catalans, alhora que, per contribuir més activament al procés fagocitador, s'empesquen els serveis de sedients lingüistes per tal que teoritzin i posin en pràctica pseudonormes amb què minar encara més la llengua de dins estant i, doncs, accelerar-ne el procés de conversió en un mer patuès de l'espanyol. Tot, no cal dir, sempre en nom de la incontrovertible «naturalitat».

Dóna la casualitat, però, que els mateixos si fa no fa que ara s'omplen la boca invocant a tort i a dret aquesta mena de «dret natural» tan sobtadament redescobert són també els qui no van vacil·lar en el seu moment –ni vacil·len ara– a proveir-se semblantment de l'«artifici» que és qualsevol marc jurídic per tal de millor assegurar el predomini inqüestionable de l'espanyol per sobre del català. Són els qui van redactar –o van consensuar, que per al cas ve a ser el mateix– una constitució que estipulava clarament i inequívoca que saber –*conocer*, deien els redactors, amb un anglicisme esfereïdor– l'espanyol era un deure, mentre que saber català no era sinó un dret. Són els qui van elaborar una anomenada «Llei de normalització lingüística» que, si alguna cosa era, com ja ha estat dit i repetit per diverses veus, era simplement una llei de «despenalització del català» i una ratificació de l'hegemonia indiscutible que, de Catalunya estant, era reconeguda a l'espanyol. Una llei altrament inaplicable en la mesura en què estava mancada de qualsevol poder sancionador. Una llei, en suma, de cara a la galeria dels illusos, que, a hores d'ara, diu si la voldrien veure només una mica més maquillada, probablement per a poder lluir-la encara durant el 2000.

Ja se sap, però, que una societat es regeix també per altres lleis que les promulgades per les Corts o pel Parlament; en un règim capitalista hi ha unes altres lleis, fruit no se sap ben bé si de la «natura» o de l'«artifici», o si més aviat de tots dos factors alhora, però en tot cas tant o més implacables que les dictaminades des de l'àmbit polític-jurídic: són les anomenades «lleis de mercat». Tan implacables són que, un pic vist com actuen sobre la realitat social, bé podem relegar sense escrúpols les teories de Darwin sobre la selecció de les espècies dins la jungla a la innòcua categoria de beatífiques rondalles per a la mainada.

Lleis altrament intangibles, que, a diferència de les altres, rarament admeten esmena, i que, en nom de valors sacrosants del capitalisme com ara la propietat privada, la lliure iniciativa empresarial, l'adequació de l'oferta a la demanda, etc., se la campen lliurement al seu aire i passen per la pedra aquells grups o classes que, malgrat tot, encara havien aconseguit una certa representació política a través del *show* electoral.

Sota la fèrula d'unes tals lleis, és aleshores absolutament ingenu de remarcar quina llengua és la que resulta íntegrament afavorida, quina és la que es veu del tot residualitzada. La que disposi d'un més fort poder social i d'una massa demogràfica més àmplia és la que esdevindrà més «competitiva» i, doncs, la que s'assegurarà un mercat d'irradiació més extens, la qual cosa tot d'un plegat

redundarà al seu torn en un enfortiment del poder de la llengua i en un previsible augment de la massa que n'és sabedora i usuària. Per contra, la llengua que no disposi ja d'entrada d'unes tals condicions avantatjoses es trobarà incapacitada per a «competir» i, doncs, acabarà sent postergada a la inòpia més anodina.

Un exemple colpidor —un d'entre tants— d'aquesta dialèctica bèstia és el fornit aquests últims temps per les televisions privades, que emeten, també per a Catalunya, exclusivament en espanyol, amb un escarni per la llengua del país només comparable al perpetrat pel franquisme, si no fos que aquest, més marcial, consumava la glotofàgia a *punta de bayoneta*, mentre que aquestes, del tot beòcies, el prossegueixen a *punta de talonario*. En nom de la llibertat d'expressió i de la democràcia, això sí. (I amb el vist-i-plau d'un Estat, tot s'ha de dir, que no para altrament de posar tantes traves com pot i més a la creació d'espais comunicatius àudio-visuals comuns o interrelacionats entre *comunidades autónomas* d'identica llengua, per bé que diferent —i tot just per això mateix— a l'única amb què el tal Estat continua disposat a configurar els límits definidors de la *nación*.)

Encara una actitud valorativa s'afegeix a aquests factors sorgits de la «naturalitat», de l'«artifici», o de tots dos alhora, que entrebanca molt més que no pas abans una empresa eficaç de normalització lingüística en profunditat. És aquesta l'actitud emblematitzada a l'entorn del concepte de «discriminació». Que ningú no pugui ser discriminat per raó de sexe, raça o religió, posem per cas, significa que cap d'aquestes adscripcions no han de constituir el menor obstacle perquè una persona, si demostra tenir les aptituds professionals requerides, pugui integrar-se al món laboral en igualtat de condicions a una altra persona que, amb idèntiques aptituds, no comparteixi unes tals adscripcions. I significa igualment que aquestes no han de suposar tampoc cap trava perquè qui en formi part —dels homes o de les dones, dels blancs, negres o del color que faci al cas, dels cristians, jueus o de la fe o no fe que s'escaigui— pugui desenvolupar lliurement en societat la seva vida com qualsevol altre del sexe, de la raça o de la religió que sigui.

Ara: afirmar que ningú no ha de ser discriminat per raons lingüístiques —com no paren de predicar-nos polítics i mandarins d'enllà i d'ençà— és formular com a mínim una fallàcia. Perquè, segons ja s'afirmava més amunt, en una societat com la nostra la llengua serveix tot just, molt abans que per a fer-hi belles lletres, per a discriminar, és a dir, per a integrar i promocionar, o per a excloure i postergar, segons el major o menor domini que en demostrï l'usuari; i això no tan sols pel que fa als coneixements que se'n tingui al nivell parlat o escrit, sinó també al nivell de manipulació en màquines que fins fa poc eren mecanogràfiques i que ara són informàtiques. I això és així d'ençà de l'adveniment de la revolució industrial i, mal que mal, no deixa de significar un avenç en relació amb les èpoques en què la tal discriminació era donada automàticament per si s'era de bressol noble o plebeu —cas de la societat de l'Antic Règim— o per la capacitat de força bruta que s'estava en condicions d'aplicar —cas de les societats més primitives.

Per tant, quan es reclama que Catalunya sigui un país que passi a funcionar en la seva llengua, cal ser conscients que s'està pledejant purament i simplement perquè els seus ciutadans hi siguin discriminats en primera i inexcusable instància en català, i només subsidiàriament en tantes altres llengües com convingui (al capdavant, en un món cada cop més interrelacionat, com és ara el nostre, la discriminació també s'opera no tan sols en funció de la competència que es posseeixi en una sola llengua, sinó també del nombre de llengües de què s'acrediti un més gran coneixement).

Però no cal dir que la ideologia dominant obscureix aquest fet i, prèvia demonització del concepte de discriminació —cosa que equival a entendre-la en un sentit restrictiu i intrínsecament pervers—, pretén que aquesta només ho fóra la que derivaria del propòsit d'integrar en català els ciutadans hispanòfons de Catalunya, no pas aquella que s'esdevé realment i quotidiana, és a dir, la resultant de la integració sistemàtica en espanyol dels catalans.

Això que els corifeus de l'espanyolia no es cansen d'anomenar «*la lengua común*», «*la lengua de todos*», etc. es dreça així efectivament, en l'àmbit de les valoracions i de les actituds lingüístiques, com el medi natural a través del qual es realitzen tots els actes de comunicació i de regulació socio-econòmica espontanis, sense mediació coercitiva de cap mena, ben a diferència dels que tenen lloc en català, que són vistos com a «marcats», ja bé sigui de voluntarisme, de patriotisme o, cosa molt pitjor, d'afany d'imposició, de revengisme o de qualsevol altra sinistreria per un estil.

El miratge emanat d'aquesta aparent neutralitat de l'espanyol és aleshores tan gran que qualsevol intent d'impugnar el seu potencial discriminatori/integrador a fi de reclamar-lo subsegüentment per a la llengua del país acostuma a ser identificat, sovint des de la mateixa societat catalana i sempre, no cal dir, des de l'espanyola, amb opcions polítiques més o menys radicals, preferentment de signe independentista; una equiparació, aquesta, del tot tendenciosa i moltes vegades falsa, amb la qual, d'una banda, es vol estigmatitzar en igual mesura tant la política seguida pels partits que es proposen alguna cosa més que «augmentar les cotes de l'autogovern» com la reivindicació lingüística propugnada pels qui denuncien la calculada insuficiència dels objectius fixats en aquest sentit per l'amesellat discurs oficial a l'ús; alhora que, d'altra banda, amb una tal equiparació s'obvia el fet que la normalització lingüística hauria de ser no un objectiu més o menys prioritizable segons conveniències conjunturals i estratègies de partit, sinó una premissa del tot irrenunciable i absolutament prèvia, al marge de qualsevol filiació de dreta o d'esquerra o de qualsevol obediència política d'abast nacional o estatal.

VI

Per a fer constatacions com les apuntades fins aquí —i tantes altres de semblants que hom hagués volgut també adduir—, basta una certa capacitat de distanciament crític, una dosi de competència en l'anàlisi sociolingüística i, sobretot, uns ulls estalvis dels pans pastats per la ideologia de l'establishment a l'entorn d'aquestes qüestions.

Hi ha tanmateix un altre camp d'observació possible, a partir del qual corroborar tot allò ja oportunament remarcant des de l'empirisme més elemental i sobre el qual camp alhora actuen de manera preferent els fenòmens breument reportats adés.

Aquest camp d'interès privilegiat per al nostre estudi, fet purament i simplement —oh gran obvietat!— de llengua, és l'ocupat per aquesta vella —i de vegades fins i tot bella— dama que anomenem literatura.

És un fet que la subordinació d'una llengua introdueix variants en la producció literària que s'hi faci, les quals poden tenir un paper considerable en les poètiques de què aquesta vagi dotant-se al llarg del temps, d'acord amb la situació social de la mateixa llengua, el grau d'interferenciament a què es trobi sotmesa per la dominadora, etc.

I, de manera paral·lela, segons la mena de literatura que s'escriguí en la tal llengua subordinada variaran les valoracions socials que hom pugui tenir d'aquesta. La interrelació entre fet lingüístic i fet literari, en uns tals casos, és del tot garantida, més encara, si cap, que no pas entre les llengües sense problemes de dominació aliena. D'aquí la conveniència, si no la necessitat, de no desvincular les consideracions sobre l'actual moment del català d'algunes d'igualmente formulables sobre l'actual situació de la seva literatura.

VII

Durant el franquisme es pot dir que no existia pròpiament una concurrència de literatures dins l'espai català. En la mesura en què la llengua autòctona estava bandejada de la vida pública —i de l'acadèmica, i de l'administrativa, etc.—, la seva literatura tampoc no existia en termes de possible competitivitat amb l'espanyola. La literatura catalana pertanyia al ghetto, i com a tal era tolerada pels uns, emblematitzada pels altres. Aquells poc es preocupaven de què li esdevindria un pic es produís un canvi de règim; aquests, no cal dir, hi fixaven totes llurs esperances de recuperació per a la llengua i, doncs, per a la literatura i l'activitat periodística i comunicativa en general.

L'adveniment de la democràcia, ultra demostrar fins a quin punt les expectatives d'aquests últims havien pecat d'un excés d'optimisme, significà certament un canvi en la correlació entre totes dues llengües i totes dues literatures. L'emersió de la catalana plantejà obertament un conflicte lingüístic que, fins aleshores, havia estat reprimit —i com! La irrupció semblantment de la literatura del país obligà l'espanyola a un canvi de posicionament. La situació esdevenia en aquest sentit tota una altra.

Això era així perquè, de la mateixa manera que en lexicologia no s'admet la possibilitat d'una sinonímia perfecta —sempre els mots que es troben en una tal relació de coincidència semàntica acaben per adquirir connotacions o valors d'ús que, mal que només sigui en determinats contextos, els diferencien i en permeten un destriament funcional—, igualment en el cas de confluència dins un mateix espai de dues o més llengües, amb llurs literatures respectives, es produeix una redistribució de funcions i d'àrees d'influència entre totes elles d'acord amb el nivell de poder social, econòmic, polític, demogràfic de què disposin en conjunt els usuaris de cadascuna.

Si la relació històrica entre dues llengües ha estat la de l'opressió de l'una per part de l'altra, una tal dinàmica es projecta també en l'àmbit de les literatures respectives. I si, en un moment donat, com és ara el cas a Catalunya, tots dos idiomes estan en un règim de relativa igualtat aparent, la mateixa dialèctica d'enfrontament en què es troben inmersos a propòsit de qui integra qui —és a dir, en quina llengua s'efectua la imprescindible discriminació, segons es deia més amunt— troba també el seu correlat a propòsit de quina de totes dues literatures és veu subsumida dins l'altra.

D'aquí que el procés de substitució lingüística que continua afectant més que mai el català transcorri en paral·lel a un semblant procés de fagocitosi engegat per l'imperialisme hispànic a propòsit de la literatura catalana i, més en general, de tota la producció cultural del país.

Aquesta és efectivament objecte d'una renovada dialèctica domesticadora i assimilista per part d'aquell. Una dialèctica estructurada al voltant de dos axiomes complementaris i en igual mesura dissolvents de l'específica identitat autòctona.

Afirma l'un que la literatura catalana és també literatura espanyola. Afirma l'altre que la literatura escrita en espanyol a Catalunya pertany també a la literatura catalana. Analitzem-los tots dos.

a) la literatura catalana és també literatura espanyola.

Per què aquest sobtat interès a considerar com a propi allò que han perseguit i amagat durant segles? Al capdavant, no és encara tampoc tan llunyana l'època en què, a la primeria del franquisme, van fer-se intents des del poder d'Estat per a liquidar fins i tot el mateix nom de Catalunya (i en són exemples flagrants la Plaça i la Biblioteca d'aquest nom a Barcelona, que van ser rebatejades amb el de *Plaza del Ejército Español* i *Biblioteca Central*, denominació la d'aquesta última que va perdurar fins després de l'acabament de la dictadura).

Els temps tanmateix han canviat. El vell gentilici ha resistit tots els embats i ha acabat esdevenint irrenunciable, fins i tot entre els qui se n'havien proposat la desaparició. El mateix desenvolupament aconseguit en relació amb la resta de terres peninsulars per «la región del Nordeste de España», així com la seva estratègica configuració geopolítica, han convertit en rendible el concepte de «català», mal que només sigui a tall de «denominació d'origen» tota prestigiosa.

D'altra banda, englobar dins «el acervo común» la literatura —o tot allò altre que sigui específicament català— no deixa de ser una manera ben hàbil, sota l'aparença de defugir «cualquier voluntad excluyente», de precipitar la dilució de qualsevol fet diferencial dins el magma cohesionador de la tan pregonada *Hispanidad*. Ja se sap que la tolerància és atribut dels poderosos i que, quan a aquests no els interessa o ja no poden permetre's d'exterminar sense paliatius l'oponent, sempre els queda el recurs de marfondre'l amb pactes o aliances dins llur si. Es tracta només de fer que els botxins deixin pas als tutors. Que el *valiente y leal caballero de la raza* es transformi en un *big brother* amatent i paternal. Tot són simples estratègies canviant amb vista a la consumació de l'*Anschluß* lingüístico-cultural definitiu.

La literatura catalana ha passat així a convertir-se en un apèndix obligat de qualsevol història de la literatura espanyola, en el qual aquella acostuma a ser falsejadorament valorada en funció dels esquemes analítics i interpretatius propis d'aquesta, alhora que li és atorgada una representació quantitativa que en cap cas no té a veure amb la seva importància intrínseca sinó amb el parallelisme mecanicista establert entre la demografia catalanòfona i la dels suposats centenars de milions de la hispanòfona.

I la producció editorial catalana fins ha merescut darrerament l'honor de veure's incorporada dins el pavelló espanyol a la Fira del Llibre de Frankfurt, en qualitat, no cal dir, de minoritària reserva exòtico-pintoresca, i per tal que el públic internacional que hi assistia s'assabentés, entre d'altres coses, de l'existència d'un escriptor espanyolíssim de nom Raimundo Lulio, de la inexistència a Catalunya del modernisme, i de la destacada presència a Espanya del *novecentismo*!

Així mateix, i per citar només un altre exemple, amb motiu del cinquè centenari de la novella de Joanot Martorell, hem pogut llegir aquests últims mesos, en premsa de llengua i mentalitat espanyoles, per bé que publicada al cap i casal i aparentment zelosa de la seva pretesa catalanitat, que si «el Tirant, el

gran clásico de nuestra lengua» (!!!), en una mostra inequívoca de fins a quin punt la fallaç adscripció de la literatura catalana a un de tants compartiments de la literatura espanyola i, per tant, a la llengua en què aquesta s'expressa va fent ja el seu forat a nivells àdhuc subliminals.

Penoses conseqüències aquestes —i són només unes poques de les que cabria anomenar— de la subcategorització a què es troben cada cop més sotmeses la literatura i la cultura catalanes per part de l'espanyolia, que, enguany com antany, impedeix la correcta percepció de la pròpia identitat alhora que s'interposa desvirtuadorament i despersonalitzadora entre aquesta i la dels altres països de la comunitat internacional.

b) La literatura escrita en espanyol a Catalunya pertany també a la literatura catalana.

És una cosa tota remarcable el fet que, si exceptuem el cas del capdavanter en la defecció lingüística d'aquest país a l'hora de fer literatura —el barceloní del segle XVI Joan Boscà, «Juan Boscán» *para los amigos*—, mai com fins ara els catalans que escriuen en espanyol no havien gaudit de tant de predicament i de parròquia de Fraga enllà. Més aviat hi tendien a ser olímpicament ignorats o, en el millor dels casos, a ser tractats amb simple condescendència, i això tant si es tractava d'escriptors mediocres, que sovint prou feina tenien a entendre's amb la llengua adoptada, com si es tractava d'illustres trànsfuges i no menys insignes plomes com ara l'Eugeni d'Ors, que a Madrid es va convertir simplement en Eugenio «D'O», ja que la categoria de *number one* indiscutible era evidentment reservada per a *Don José* (Ortega y Gasset, és clar).

Les raons actuals d'aquest sobredimensionament valoratiu s'expliquen, primer de tot, per l'estratègia d'annexionisme lingüístico-cultural adés recusada: fer passar per literatura catalana allò escrit d'aquí estant en espanyol no és sinó el corollari obligat de la premissa segons la qual aquest és un país «naturalment» bilingüe, dotat també, per tant, de dues literatures que l'identificarien igualment. Si ja és prou sabut aleshores el cost d'aquesta «graciosa» duplictat lingüística —subordinació del català a l'espanyol i progressiva substitució i obstrucció d'aquell per aquest en els més diversos camps—, no es fa gaire difícil d'imaginar el que comportarà —el que està ja comportant a nivell d'actituds i de segons quins discursos procedents del mandarinatge hispànic— una tal duplictat no menys «graciosa» en l'àmbit de la literatura: inferiorització, a Catalunya mateix, de la catalana davant la que hi és produïda en espanyol, relegament d'aquella a registres expressius residuals i de marcades connotacions «localistes» i equiparació d'aquesta en exclusiva amb les sempre tan anhelades «modernitat» i «universalitat».

No pas cap altra lectura en sentit diferent és la que s'ha de fer de l'esbombament que s'està duent a terme de l'anomenada «escuela de Barcelona», els integrants de la qual —a banda els mèrits literaris intrínsecs que puguin concórrer en l'obra d'alguns d'ells— és evident que, a gratcient o a la insabuda, amb llur anuència o en contra de llur voluntat, estan sent instrumentalitzats extraliteràriament per interessos ideològics que s'inscriuen dins el secular afany assimilista que ha caracteritzat de sempre l'Espanya imperial.

D'altra banda, però, no deixa de ser un fet inqüestionable que el sobredimensionament valoratiu al·ludit, al marge del que pugui tenir d'inflament postís i deliberat, recolza en una certa base real que en cap cas no es pot ignorar. Ja ha estat dit que, per primer cop d'ençà de la Renaixença, torna a haver-hi a Catalunya una producció literària en espanyol de prou nivell qualitatiu. No és

ara el cas d'entrar en l'anàlisi d'aquest i menys encara de fer-ho per comparació amb el que pugui semblantment revestir el de la producció literària en català (ni l'estat d'estudis sobre la qüestió ho permet ni es tracta tampoc d'avenir-se a un possible joc contrastatiu tan bèstia com ociós i fins acientífic). Sí que serà bo de demanar-nos tanmateix, mal que sigui de manera esquemàtica, el perquè sociològic d'un tal fenomen.

IX

El combinat dialèctic al llarg del temps d'alienació i de persecució lingüístiques s'ha traduït, amb els alts i baixos de rigor, en una pèrdua de funcions i de franges de la realitat social per a la llengua catalana, les quals, en un procés més o menys progressiu, de manera adés «natural» —tot i que les masses immigrants hispanòfones tampoc no és pas que en siguin directament responsables, del transcurs bèstia de la història—, de manera adés «artificial» —mitjançant la repressió frontal exercida en aquest sentit per l'Estat espanyol amb el suport d'oligarquies feudals indígenes i d'oligarquies mesocràtiques col·laboracionistes—, han anat sent ocupades per la llengua colonitzadora. Fins al punt, posem per cas, que avui dia, com s'ha repetit sovint, resulti del tot possible i àdhuc molt més pràctic moure's arreu de la societat catalana servint-se només de l'espanyol que no pas del català, ni que sigui eventualment; aquest s'hi ha acabat tornant del tot prescindible, constituint només a tot estirar ara així com una nota de color.

Semblantment, doncs, la literatura. ¿De quina llengua fer ús a l'hora de literaturitzar segons quins ambients, de donar-hi pas a personatges de segons quins col·lectius, de servir-se de segons quins argots o idiolectes especialitzats? ¿Per quina de totes dues llengües optar sense incórrer en falta greu de lesa versemblança contra la realitat plasmada?

Un alemanyet —o un catalanet, tant és— pot avenir-se sense cap escrúpol a llegir en la corresponent traducció alemanya —o catalana— una novel·la d'autor nord-americà anglòfon ambientada a Nova York, ja que altrament podria ser que no n'entengués ni un borrall; però un fill de la ciutat dels gratacels, per més que pogués saber l'alemany —o el català—, sentiria lògica repugnància de llegir-se-la en cap traducció, perquè difícilment podria superar la sensació d'inversemblança i de grotesc de veure produir-s'hi aquells personatges de la seva ciutat en bon *Hochdeutsch* o en pla català.

¿En quina llengua han d'escriure i, doncs, de llegir-se els catalans una novel·la d'ubicació barcelonina? ¿Com evitar que per raons del vehicle lingüístic emprat una tal creació literària manqui de versemblança i, doncs, s'esfumi aquell component indispensable de ficcionalitat que fa que ens n'aferrem a la lectura? D'ençà la represa narrativa en català a partir de la Renaixença ha estat aquesta una de les qüestions controvertides que més ha contribuït a posar en relleu la inevitable intersecció de la situació social de la llengua amb la poètica literària corresponent; i no cal dir com han estat de múltiples i vàries les provatures pràctiques i les respostes teòriques a què ha donat lloc.

Pel que fa al propòsit que aquí ens ocupa, però, caldrà potser només remarcar que a hores d'ara és perfectament viable d'escriure en espanyol novel·les ambientades a la Barcelona del tombant de segle —algunes altrament excel·lents— o a la Barcelona dels barris baixos d'avui dia sense que per això se'n ressenti la versemblança històrica i ambiental, que resta per dir-ho així garantida i justificada amb una simple concessió a la llengua genuïna del país en forma de

respecte envers els seu substrat toponímic i antroponímic. No és pas tan clar, en canvi, que s'esdevingui el mateix en el cas contrari; llevat que no estiguem disposats a concedir a la literatura un grau superior d'acceptació de la inversemblança que el que demostra tenir el cinema quan ens forneix pel·lícules d'ambientació similar. Fa estrany veure en una novel·la que guripes i pispes s'expressen en català, però veure'ls parlar en espanyol mentre la resta de personatges enraonen en català fa maniqueu. El problema de com fer literatura a partir d'una realitat lingüísticament tan embullada és quasi tan complicat com el de voler incidir mitjançant una planificació mancada de poder polític efectiu en el capgirament del procés glotofàgic. Escriure literatura en espanyol sobre Catalunya i des de Catalunya comença a ser tan còmode com viure-hi només en aquesta llengua; en qualsevol cas, força més que fer-ho en català.

No tot són raons formals, però. N'hi ha també de més directament funcionals. Que fan pensar si la història, *mutatis mutandis* de rigor, no tendeix a repetir-se. A començaments del segle XVI, a l'alba d'allò que per a bon nombre de països europeus va ser l'esclat dels temps moderns, la nació catalana va entrar en un període d'estancament i de recessió en tots els àmbits, que no faria sinó agreujar-se en el segle següent. La literatura —que aleshores gaudia d'un *status* molt més elevat que no pas a la nostra època— va sortir-ne especialment afectada. Cert que van contribuir-hi moltes causes, però no es pot oblidar el paper decisiu representat per una Inquisició espanyola que, tot i no perseguir encara la llengua del país, va propiciar, amb l'extermini de nombroses capes mitjanes de la rica i culta societat del País Valencià, la desaparició d'aquell públic lector que, per citar només un exemple conspicu, havia fet possible l'èxit editorial d'un *Tirant lo Blanc*.

Les dues dictadures espanyoles i espanyolistes sofertes durant aquest segle han provocat també una forta minva del públic lector en català, tan difícilment guanyat altre cop per al consum de cultura autòctona i universal en la seva llengua gràcies a l'acció del Modernisme i del Noucentisme. I sovint hom està temptat de creure si censura no rima amb factura; amb factura a llarg termini i d'efectes tant més ruïnosa com més retardats.

Així, si bé el nombre global de la producció editorial catalana al llarg de l'any admet comparació amb el d'altres nacions amb Estat de demografia semblant, els tiratges percentuals de la catalana són notablement inferiors.

Però a banda aquesta qüestió quantitativa, importa de remarcar fets com que, en el mercat literari català, el model de referència inexcusable continua sent l'emanat de l'espanyol; per exemple, una obra traduïda s'hi col·loca millor o pitjor segons quina acollida hagi tingut la versió espanyola corresponent, i si aquesta no existeix, es fa certament difícil de vendre aquella —això, si com de vegades ha estat el cas, no hi ha una editorial que, ja bé sigui adquirint els drets de traducció d'una obra per a totes dues llengües, ja bé sigui recorrent a tripijocs més sofisticats, se les empesca per obstruir l'aparició de la catalana abans que no s'hagin venut un bon nombre d'exemplars de l'espanyola.

Més greus i més simptomàtics són encara d'aquest detriment de la literatura catalana en benefici de l'espanyola —anàleg segons estem veient repetidament al de la correlació de forces existent avui dia dins la societat catalana entre totes dues llengües— els resultats d'un estudi fet públic l'any passat sobre la desigual atenció prestada a les literatures catalana i espanyola per part de diferents rotatius de premsa diària de Catalunya. Els més importants quantitativament d'entre aquests, publicats a Barcelona no cal dir en quina llengua, destinen no tan sols un tant per cent a la literatura espanyola que bo i duplica el dedicat a la

catalana, sinó que fins i tot la minsa proporció informativa concedida a aquesta és inferior a la que hi rep l'anglòfona. Tota una paràbola del balanç que dóna la combinació de l'autoodi més servil i de la colonització més insidiosa! (Suposem, altrament, que deu ser del tot sobrer de demanar-se l'espai que dediquen a informar de literatura catalana els diaris publicats a l'Espanya eterna.)

El públic lector és —altre cop una obvietat— qui fa possible l'existència dels escriptors. Si aquell falla —per raons entre d'altres com les adés apuntades—, aquests la ballen magra. Sempre i tant, és clar, que no puguin aixoplugar-se sota el cobert d'un altre públic; en una altra llengua, per descomptat.

Encara avui, després de tanta democràcia, de tanta llei de normalització⁺ lingüística, de tantes administracions que diu si prodiguen tantes subvencions, de tants mitjans de comunicació com diuen si hi ha, és pràcticament impossible per a la immensa majoria d'escriptors catalans la plena professionalització en llur llengua. Encara avui han de recórrer molts d'ells a la col·laboració periodística en espanyol per tal de sobreviure o d'arrodonir llurs ingressos. Encara avui continua vigent, i amb més empena que mai a jutjar per la llengua escollida per diaris de nou encuny, la doctrina Gaziell.

Potser per això també és que la millor manera de promocionar una obra literària o una representació teatral en català és de tenir-ne parada ja tot prest la corresponent traducció/escenificació en espanyol, sense la qual, de tan grossa com és encara la interposició mistificadora d'Espanya entre Catalunya i el món, esdevé gairebé impossible d'accedir a un mercat diferent de l'indígena, i fins i tot d'aspirar a fer un cert forat en aquest.

I potser per això també és que alguns dels escriptors catalans de més anomenada avui dia i que més quadrets se la campen per ci per lla són exemple i model del perfecte bilingüe, en llur obra i en llur vida, en llur manera de literaturitzar i en llur manera de pensar. Tant ho són, de bilingües de ploma i de ment, que si mai l'Acadèmia sueca es recordava de la cultura mil·lenària d'aquest petit país europeu, és relativament probable que —fent gala de la trajectòria que de sempre l'ha caracteritzada en aquestes qüestions— considerés oportú d'adjudicar el Nobel de literatura a un d'aquests escriptors tan catalanets com així mateix —i sobretot— bons espanyols, tan poc suspectes de «radicalismes» i tan ben avinguts amb la doble condició de ser el que són i de maldar alhora per ser també allò que ben d'altra gent vol que siguin.

X

La primera i cabdal pregunta a fer-se davant un panorama com l'aquí esbossat és la de si la societat catalana actual té veritablement la menor voluntat de redreçar el verb secular fins a condicions que n'equiparin el *status* i la pertinència amb les de qualsevol altra llengua culta de demografia semblant i no sotmesa a cap procés d'alienació i de supeditació polítiques.

En el cas que hom convingui de respondre-hi afirmativament, cal demanar-se aleshores si els que hi detenen el poder —polític, jurídic, social, financer— estan disposats a pagar el preu que comportaria fer efectiva una tal voluntat col·lectiva.

Com ara, per exemple, el derivat d'un canvi en profunditat de l'actual marc legislatiu, de manera que la llengua catalana adquirís dins el seu territori històric un estatut de preeminència total i absoluta per sobre de qualsevol altra llengua —semblantment a les disposicions empreses fa un any a Puerto Rico per tal de

garantir-hi la supremacia de l'espanyol davant l'anglès i que van merèixer l'aprovació exultant per part de l'antiga metròpoli colonial.

Com ara, per posar un altre exemple, el preu que resultaria d'arbitrar les mesures necessàries a fi de contrarestar unes lleis de mercat ara per ara hostils a la llengua no hegemònica i, mitjançant un proteccionisme que capgirés la situació d'inferioritat real en què —ni que sigui sota una aparença d'igualitarisme— es troba la llengua catalana en relació amb l'espanyola, s'establissin els dinamismes que permetessin una discriminació positiva en favor d'aquella.

És també qüestió si el fet d'aspirar a veure traduïdes en pràctica operativa unes tals accions de govern ha d'anar forçosament lligat amb una opció política de signe independentista o bé si, per contra, això ha de poder ser també viable en el marc d'un Estat no exclusivament català, però que estigués disposat tanmateix a assumir com a igualment pròpies les nacions no espanyoles que hi conviuen, amb les mateixes acceptació i promoció dels drets lingüístico-culturals de llurs ciutadans que les que hi assegurin l'acompliment dels drets dels ciutadans de llengua i cultura espanyoles.

I, encara, en el cas que, per mitjà d'una o altra política, se satisfessin aquests requeriments, caldria procedir a un desplegament literàrio-cultural que invalidés les seqüeles de la submissió també en aquest important àmbit i restituís a la producció autòctona la dignitat plena i sobirana, tan autosuficient com alhora interrelacionada i oberta a tot d'influències externes enriquidores.

La qüestió darrera per als catalans en aquest sentit és la de saber si volen —i poden— aspirar al manteniment d'una identitat del tot específica i diferenciada, lliure de qualsevol interferenciament o tutelatge aliens i mistificadors, o bé altrament si han de resignar-se a veure's progressivament deixatats, en part per natural subsumpció, en part per forçada fagocitació, dins la dinàmica històrica, lingüística i cultural d'una gent que no és ni hi ha cap necessitat que sigui la llur.

A ells els pertoca en tot cas de decidir-ho.

JOSEP MURGADES